POLSKI PETERSBURG
ПОЛЬСКИЙ ПЕТЕРБУРГ

Scenariusz 3. *Biografie wielkich Polaków*

Kinga Anna Gajda

Scenariusz może być wykorzystany w nauczaniu wielu przedmiotów, takich jak: **język polski**, **historia**, **historia i społeczeństwo**, **muzyka**, **historia muzyki**, **plastyka**. Wedle podstaw programowych wszystkie one skupiają się na charakterystyce wybitnych twórców – omówieniu ich biografii, dorobku oraz kulturowych i historycznych uwarunkowań procesu twórczego. W tym zakresie scenariusz może być realizowany również na lekcjach **wiedzy o kulturze**, wymagania szczegółowe treści nauczania zalecają bowiem, aby uczeń znał podstawowe media kultury (słowo, obraz, dźwięk, widowisko), a przede wszystkim dostrzegał związki między dziełem a sytuacją społeczno-historyczną i obyczajami epoki.

Podstawa programowa **języka polskiego** (III etap) wspomina o tym, że uczniowie powinni korzystać ze słowników, z leksykonów, encyklopedii, materiałów źródłowych, posiąść umiejętność uwzględniania w analizie tekstów kontekstów biograficznych, historycznych i kulturowych, dostrzegać zróżnicowanie postaw społecznych, obyczajowych, kulturowych i religijnych. Powinni znać biografie wybitnych twórców, m.in. Adama Mickiewicza (III i IV etap), Stanisława Ignacego Witkiewicza (IV etap). Na IV etapie kładzie się nacisk na wprowadzanie ucznia w świat różnych kręgów kulturowych i tradycji, inspirowanie refleksji na temat istotnych problemów kultury, człowieka i świata oraz pogłębienie wiedzy ogólnokulturowej.

Podstawa programowa **historii sztuki** (IV etap) wskazuje wśród treści nauczania na to, że uczeń winien samodzielnie docierać do informacji na temat sztuki, orientować się w trendach artystycznych i wydarzeniach, znać twórczość wybitnych artystów. W opisie dzieła powinien uwzględniać wpływ wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki reprezentowanego przez dzieło stylu. Uczeń powinien posiadać wiedzę na

temat oddziaływania poszczególnych stylów, kierunków, artystów (Henryka Siemiradzkiego, Witkacego), a także potrafić wypowiedzieć się na temat mecenatu Stanisława Augusta Poniatowskiego, polskiego malarstwa XIX wieku, Młodej Polski (stylu zakopiańskiego). Tymczasem na poziomie III etapu uczestnictwo ucznia w kulturze tłumaczone jest jako kontakt z zabytkami i dziełami sztuki oraz szanowanie odrębności innych kultur (reprezentowanych przez zagraniczne placówki kultury i instytucje artystyczne).

Podstawa programowa **historii muzyki** (IV etap) zakłada znajomość przez uczniów charakterystycznych dla różnych stylów technik kompozytorskich oraz wybranych polskich kompozytorów (Stanisława Moniuszki, Fryderyka Chopina), wybitnych wykonawców i teoretyków. Ponadto uczeń powinien opisywać dzieje muzyki na podstawie znajomości twórczości i biografii kompozytorów, a także problemy i procesy historyczne, wpływy, podobieństwa i różnice, dostrzegać związki kultury muzycznej z kulturą epoki i innymi dziełami sztuki. Podstawa programowa przedmiotu muzyka (III etap) zakłada nie tylko kształcenie u uczniów umiejętności wykorzystywania różnego rodzaju źródeł informacji o muzyce (słowniki, encyklopedie itp.), lecz także znajomość chronologii epok w historii muzyki.

Edukacja historyczna na III etapie uwzględnia odtwarzanie wydarzeń historycznych na podstawie różnych źródeł, w tym analizę relacji polsko-rosyjskich (XVIII wiek, okres rozbiorów). Treści nauczania zawierają informacje o tym, że uczeń powinien opisać związek między konkretną epoką (np. oświeceniem) i jej ideami a dziełami sztuki.

Tymczasem program przedmiotu **historia i społeczeństwo** zakłada, że uczeń zbiera z różnych źródeł informacje na temat zasług dla rozwoju kultury polskiej jej wybitnych twórców. Co istotne, podstawy te podkreślają potrzebę zintegrowanego potraktowania w nauczaniu spraw języka, literatury, kultury i komunikacji.

Komentarze do powyższych punktów podstaw programowych podkreślają, że tak obszerny zakres merytoryczny wymaga od nauczyciela przemyślanego i elastycznego rozkładu materiałów, a równocześnie oznacza swobodę nauczyciela w pokazywaniu koincydencji gatunkowych i wpływu epoki na twórcę. Ponadto jednym z zadań stawianych przed nauczycielem jest motywowanie ucznia do aktywnego poznawania rzeczywistości, samokształcenia oraz kształtowania postaw otwartości na inne kultury.

Scenariusz został skomponowany tak, że może być z powodzeniem wykorzystywany na trzech etapach edukacji – od II do IV – z dostosowaniem poziomu trudności, stopnia pomocy nauczyciela i samodzielności uczniów w wykonywaniu poleceń. Jak podkreślają twórcy podstawy programowej edukacji artystycznej w szkole podstawowej, stanowi ona istotny aspekt kształcenia i dlatego winna być realizowana od najmłodszych klas, a nawet w przedszkolu.

Cele główne

Uczeń:

- potrafi odtworzyć biografię twórcy;
- podaje związki między kulturą a historią i obyczajowością;
- rozumie pojęcie przenikania się kultur, gatunków, tematów w sztuce;

Cele szczegółowe

Uczeń:

- potrafi samodzielnie znaleźć informacje na temat konkretnego twórcy, jego dzieła;
- potrafi przyporządkować artystę do odpowiedniego kręgu kulturowego, podać czas jego tworzenia oraz ówczesną sytuację społeczno-geopolityczną;
- opisuje dzieje muzyki/sztuki/literatury na podstawie znajomości twórczości i biografii artystów;
- omawia problemy i procesy historyczne oraz ich wpływ na sztukę;
- dostrzega związki między kulturą a dziełem;
- podaje podobieństwa i różnice między dziełami;
- rozumie, na czym polega przenikanie się stylów, kultur;
- poprawnie odnajduje inspiracje twórców sytuacją w ich otoczeniu oraz dziełami innych twórców;
- umiejętnie analizuje wpływ kultury danej epoki i miejsca na twórcę – podejmowane przez niego tematy i wybory stylistyczne oraz strukturę jego wypowiedzi;
- trafnie odnajduje temat dzieła oraz jego związki z historią danego czasu i miejsca;
- potrafi umiejętnie i sprawnie posługiwać się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
- nabywa umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;

- cytuje odpowiednie fragmenty tekstu źródłowego;
- twórczo wykorzystuje wypowiedzi teoretyczne;
- czyta teksty stanowiące kontekst dla tekstów kultury poznawanych w szkole;
- publicznie (na forum klasy) wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu;
- wykonuje różne działania na tekście (streszcza, parafrazuje, analizuje);
- potrafi pracować w grupie;
- umiejętnie argumentuje swoje poglądy.

Metody pracy:

- samodzielne dochodzenie do wiedzy,
- warsztat,
- metoda przypadków,
- linia czasu,
- portfolio,
- analiza materiału źródłowego,
- praca z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Tok zajęć (w zależności od pracy uczniów zajęcia mogą trwać od dwóch do trzech godzin lekcyjnych)

Poniższy scenariusz dotyczy biografii Adama Mickiewicza. Postać poety ma posłużyć za wzór. Równie dobrze główną biografią może być życiorys dowolnego twórcy.

Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć. Podaje podstawowe fakty dotyczące poety, daty jego życia, krótko opisuje jego postać i twórczość.

Następnie dzieli uczniów na grupy. Rozdaje materiały dotyczące twórczości i kolei życia Mickiewicza. Prosi uczniów o włączenie komputerów (gdy nie pozwala na to wyposażenie sali, zgadza się, aby uczniowie wykorzystali swoje telefony komórkowe, tablety itp. – na wcześniejszej lekcji może poprosić o ich przyniesienie – istotne jest bowiem, aby wskazywać uczniom edukacyjny walor Internetu). Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce hasło: „Mickiewicz" (w wynikach wyszukiwania pojawia się wiele haseł, np. „Mickiewicz w Petersburgu", a także hasła wskazujące na rozmaite powiązania z Mickiewiczem, m.in.

jako pierwsze hasło pojawia się „Bułharyn Jan Krzysztof Tadeusz", który „Starał się również pomagać rodakom, czego najlepszym przykładem jest jego odpowiedź na zarzuty Nikołaja N. Nowosilcowa (1761–1838) pod adresem Adama Mickiewicza (1798–1855) oraz zakończona powodzeniem próba zdobycia paszportu i umożliwienie wyjazdu autorowi *Konrada Wallenroda*". Nazwisko osoby poszukiwanej jest wytłuszczone, uczeń może więc szybko znaleźć interesującą go informację. W ślad za nią może poszukiwać kolejnych. Wśród haseł dotyczących Mickiewicza nauczyciel może zwrócić uwagę na następujące: dom Famicyna, Wielki Gościnny Dwór, kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, Dom Polski, pomnik Adama Mickiewicza, kamienica czynszowa Pientieszyny, ul. Kazanskaja 18, dom Johanna Alberta Iochima, Instytut Górniczy.

Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy i rozdaje teksty do analizy. Ważne jest, aby nauczyciel wcześniej wytłumaczył, co to jest referowanie i analizowanie tekstu oraz czym się one różnią od cytowania. Następnie wyznacza czas na przygotowanie wypowiedzi i określa jej długość. Podczas pracy nauczyciel podchodzi do każdej z grup i upewnia się, czy uczniowie potrafią odnaleźć w tekście najważniejsze wiadomości i czy rozumieją wszystkie zawarte w nim sformułowania.

Uczniowie z pierwszej grupy dostają esej Aliny Kowalczykowej *Petersburg. Burzliwe losy i koneksje polskich pisarzy w stolicy carów*, z którym mają się zaznajomić. Nauczyciel pilnuje, aby uczniowie wyciągnęli z testu najważniejsze informacje. Uczniowie powinni scharakteryzować polsko-rosyjskie koneksje rodzinne arystokracji i wyjaśnić pojęcie europejskiego modelu edukacji towarzyskiej i kulturalnej, wymienić czołowych polityków polskich związanych z Petersburgiem, wskazać tłumaczenie *Sonetów krymskich* Mickiewicza jako na przejaw sympatii polsko-rosyjskiej, omówić relacje między twórczością Mickiewicza a Petersburgiem, wymienić związanych z tym miastem polskich malarzy (Aleksandra Orłowskiego), literatów i dziennikarzy (Zygmunta Krasińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego) i muzyków (np. Ignacego Jana Paderewskiego, Stanisława Moniuszkę) działających w Petersburgu, omówić ochłodzenie relacji polsko-rosyjskich po powstaniu listopadowym 1830 r.

Druga grupa pracuje na tekście Beaty K. Nykiel *Petersburskie ślady nad Wisłą*, poruszającym zagadnienie związków kulturalnych polsko-rosyjskich w kontekście historycznym. Autorka przedstawia przyczyny migracji i wielowymiarowej obecności Polaków w rosyjskiej stolicy oraz emocjonalne zabarwienie wzajemnych relacji i

stosunku do dziedzictwa po zaborcach. Skupia się na asocjacjach literackich na przykładzie Aleksandra Puszkina i Adama Mickiewicza. Przypomina także postaci, o których rzadko mówi się w kontekście polsko-rosyjskich związków literackich, m.in. księcia Piotra Wiaziemskiego oraz poetę Aleksandra Błoka. Wspomina też o oddziaływaniu szkoły petersburskiej na polską architekturę i śladach kontaktów z Petersburgiem widocznych w architekturze Warszawy i Krakowa na przykładzie Mariana Lalewicza i Adolfa Szyszko-Bohusza. Wszystkie powyższe informacje powinny być podane przez uczniów podczas omówienia tekstu.

Analiza tego tekstu może być uzupełniona o lekturę eseju Inessy I. Swiridy *Petersburg i rosyjsko-polskie stosunki kulturalne od końca XVIII do początku XIX wieku.* Autorka pisze o pośrednictwie jako formie rozwoju stosunków rosyjsko-polskich, uwidaczniającym się w sztuce rosyjskiej w formie nowych gatunków, przede wszystkim portretów. Ponadto podkreśla rolę kontaktów w sztuce i na edukacyjną funkcję podróży. I właśnie na te elementy tekstu powinni zwrócić uwagę uczniowie.

Nauczyciel prosi uczniów, aby opierając się na otrzymanych i samodzielnie znalezionych materiałach, przygotowali linię czasu, na której zaznaczą miejsca pobytu Mickiewicza, daty stworzenia i miejsca wydania najważniejszych jego dzieł oraz portfolio poety.

Po prezentacji każdej grupy nauczyciel prowadzi debatę na temat relacji pomiędzy wydarzeniami historyczno-polityczno-społecznymi a miejscem pobytu Mickiewicza, jego dziełem czy językiem, w którym tworzył.

Jako zadanie domowe uczniowie mają się zastanowić, jak tworzyliby, co byłoby tematem ich dzieł, gdyby byli współczesnymi Mickiewiczami. Mają przygotować swoją linię czasu i portfolio.

Poniżej proponowane hasła encyklopedyczne i teksty wzbogacające scenariusze innych, wybranych biografii wielkich Polaków.

<u>Stanisław August Poniatowski</u>

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce hasło: „Stanisław August Poniatowski". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące rozmaite powiązania króla. Jednym z pierwszych haseł jest „Sapieha Piotr Paweł", który „uczestniczył w sejmie konwokacyjnym i oddał swój głos na Stanisława Augusta Poniatowskiego (1732–1798)". Należy jednak uczulić uczniów, że

Poniatowskich odwiedzających Petersburg i mających koneksje z tym miastem było kilku, dlatego powinni zwracać uwagę na imiona. Pierwszy w kolejności występuje bowiem „Orłowski Aleksander", który pracował dla ks. Józefa Poniatowskiego i prawdopodobnie namalował dla niego między innymi „akwarele *Paweł I odwiedza Kościuszkę w więzieniu* i *Paweł I uwalnia Kościuszkę*".

Proponowane hasła dotyczące Poniatowskiego to: kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, Akademia Nauk, pałac Marmurowy.

Tadeusz Kościuszko

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce nazwisko: „Kościuszko". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące rozmaite powiązania Kościuszki. Jednym z pierwszych haseł jest „Deboli Antoni Augustyn", który przyjął wybuch insurekcji kościuszkowskiej „jako dopust Boży ze zdumieniem i rozpaczą".

Proponowane hasła dotyczące Kościuszki to: pałac Marmurowy, ul. Kościuszki, Rosyjska Biblioteka Narodowa, pałac G. Ch. Sztiegielmana, twierdza Pietropawłowska, Dom Komendancki, Aleksiejewskij rawielin, pałac Marmurowy, Zamek Michajłowski.

Julian Ursyn Niemcewicz

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce nazwisko: „Niemcewicz". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące rozmaite powiązania Niemcewicza. Jednym z pierwszych haseł jest: „Szymanowska Maria Agata". Ta pianistka i kompozytorka „włączyła się w inicjatywę Kurpińskiego i Lessla, którzy zainspirowali różnych twórców do napisania muzyki do *Śpiewów historycznych* Juliana Ursyna Niemcewicza".

Proponowane hasła dotyczące Niemcewicza to: pałac G. Ch. Sztiegielmana, twierdza Pietropawłowska, Aleksiejewskij Rawielin.

Fryderyk Chopin

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce nazwisko: „Chopin". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące rozmaite powiązania artysty. Jednym z pierwszych haseł jest: „Maliszewski Witold" – współzałożyciel Instytutu im. Fryderyka Chopina.

Proponowane hasła dotyczące Fryderyka Chopina to: cmentarz Piskarjowski, dom Wielhorskich, pałac Jusupowych, Teatr Maryjski, Petersburskie Cesarskie Konserwatorium.

Aleksander Puszkin

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce nazwisko: „Puszkin". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące – oprócz związku z Mickiewiczem – rozmaite powiązania rosyjskiego poety. Jednym z pierwszych haseł jest: „Zdziechowski Marian Ursyn", który „uczestniczył w różnorodnych przedsięwzięciach społecznych i politycznych, które mieściły się w obszarze relacji polsko-rosyjskich. Były to m.in. krakowskie uroczystości ku czci Aleksandra S. Puszkina z okazji jego setnych urodzin".

Proponowane hasła dotyczące Puszkina to: dom Kotomina, eklektyczna kamienica czynszowa Pientieszyny, kamienica czynszowa Musinów-Puszkinów, 14-ja linija W. O. nr 25–27, pałacyk miejski Miatlewów, dom Iwana P. Miatlewa, pałacyk miejski Miatlewów.

Stanisław Ignacy Witkiewicz

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce: „Stanisław Ignacy Witkiewicz". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła „Witkiewicz na Newą" oraz inne wskazujące rozmaite powiązania Witkiewicza. Jednym z pierwszych haseł jest: „Andriolli Michał Elwiro", o którego twórczości Witkacy pisał: „ileż razy mówiono nam: bo żeby to pan coś tak jak pan Andriolli spróbował!".

Proponowane hasła dotyczące Witkiewicza to: pałac Aniczkowski, Oficerskij pier. nr 12, koszary Pawłowskiego Pułku Gwardii.

Stanisław Moniuszko

Uczniowie wchodzą na stronę http://www.polskaipetersburg.pl/hasla i wpisują w wyszukiwarce nazwisko: „Moniuszko". W wynikach wyszukiwania ukazują się hasła wskazujące rozmaite powiązania Moniuszki. Pierwsze hasło to: „Seria «Polonica Petropolitana», której czwarty tom poświęcony jest pobytom Moniuszki w Petersburgu i recepcji jego muzyki w Rosji.

Proponowane hasła dotyczące Moniuszki to: Rzymskokatolickie Kolegium Duchowne, Pasaż, Teatr Aleksandryjski, Teatr Maryjski.

Proponowane eseje do wykorzystania podczas pracy z uczniami:

Tekst *Nie tylko Siemiradzki. Artyści-Polacy w Petersburgu 1830–1918* Dariusza Konstantynowa, który zauważa, że „najbardziej określoną i uchwytną grupą artystów-Polaków" wzmiankowanego okresu byli uczniowie Akademii Sztuk Pięknych. Omawiając burzliwą historię relacji polsko-rosyjskich, wymienia Henryka Siemiradzkiego, Stanisława Ignacego Witkiewicza i Józefa Budkiewicza jako nielicznych, którzy w latach sześćdziesiątych nie omijali petersburskiej Akademii. Przedstawia także pokrótce relacje z Petersburgiem Witolda Mazurowskiego i Piusa Welońskiego.

Esej Małgorzaty Omilanowskiej *Działalność polskich architektów w Petersburgu w XIX i początku XX wieku*, w którym autorka omawia przyczyny pojawienia się architektów polskich w rosyjskiej stolicy i ich czynny udział w życiu społeczno-zawodowym środowiska architektów i budowniczych.

Tekst Renaty Suchowiejko *W salonach, na koncertach i w operze. Polskie ślady w kulturze muzycznej Petersburga XIX wieku*, w którym przedstawiono rozwój kultury muzycznej oraz rolę dziewiętnastowiecznego salonu. Autorka skupia się na twórczości Marii Szymanowskiej i Michała Kleofasa Ogińskiego. Podejmuje również temat statusu społecznego artysty, a także „słowiańskości" muzyki i recepcji twórczości Moniuszki w Rosji.

Analizę tekstów można uzupełnić o lekturę wystąpień wygłoszonych podczas międzynarodowej konferencji *Polski Petersburg – historia i pamięć*, m.in. o tekst Dariusza Konstantynowa *Polscy malarze i rzeźbiarze – uczniowie petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych w XIX i na początku XX wieku: historia zjawisk, stan badań, postulaty badawcze.* Autor przedstawia przyczyny podejmowania nauki w Petersburgu i wiążące się z nią problemy natury politycznej. Omawia losy polskich absolwentów petersburskiej ASP.

Warto zapoznać uczniów również z tekstem Renaty Suchowiejko *Od Józefa Kozłowskiego do Adelajdy Bolskiej. Polsko-rosyjskie spotkania w przestrzeni muzycznej kultury*, w którym autorka porusza tematy szkolnictwa muzycznego, muzyki rosyjskiej w polskim repertuarze koncertowym, działalności polskich stowarzyszeń w Petersburgu oraz polskich muzyków w petersburskiej operze i balecie, a także gościnnych występów polskich wirtuozów w stolicy Rosji. Skupia się również na omówieniu trzech wybitnych postaci: Józefa Kozłowskiego, Marii Szymanowskiej oraz Wiktora Każyńskiego.